
La persistència de la Corona d'Aragó més enllà del 1714, a l'Alguer

Autor:

Data de publicació: 09-05-2014

Martí Crespo. La persistència de la Corona d

Martí Crespo. La persistència de la Corona d'Aragó més enllà del 1714, a l'Alguer

El 30 d'abril de 1714, el Consell General de l'Alguer va aprovar un document que recollia els 'Capítols y pactes que se han de guardar y observar per lo capità y barranchels d'esta ciutat de Alguer', on es recullen les normes d'aquest cos civil de custòdia i vigilància dels conreus nascut a Sardenya per combatre els lladres i danys causats pel pasturatge. Mentre al municipi sard se signava aquest document, al País Valencià feia set anys que s'havien abolit els furs i s'hi aplicava el decret de Nova Planta, Menorca feia un any que era britànica i Barcelona resistia heroicament el duríssim setge borbònic.

Martí Crespo.

El 30 d'abril de 1714, el Consell General de l'Alguer va aprovar un document que recollia els 'Capítols y pactes que se han de guardar y observar per lo capità y barranchels d'esta ciutat de Alguer', on es recullen les normes d'aquest cos civil de custòdia i vigilància dels conreus nascut a Sardenya per combatre els lladres i danys causats pel pasturatge. Mentre al municipi sard se signava aquest document, al País Valencià feia set anys que s'havien abolit els furs i s'hi aplicava el decret de Nova Planta, Menorca feia un any que era britànica i Barcelona resistia heroicament el duríssim setge borbònic.

La normalitat institucional que es respira en aquest document de fa just tres-cents anys permet de constatar que la guerra de Successió al tron hispànic, a l'Alguer i Sardenya, no va ésser sinó una llunyana remor a ponent, malgrat que l'illa era part indissoluble de la Corona d'Aragó des de feia quatre segles. Lingüísticament i administrativament, de fet, després d'aquell important conflicte internacional Sardenya es va convertir en una veritable relíquia (juntament amb la Menorca britànica) de la monarquia catalano-aragonesa, destruïda i anorreada per les armes hispano-franceses a la resta de territoris (Aragó, Catalunya, País Valencià i Mallorca).

Amb la col·laboració i l'assessorament de dos experts d'aquest període, el filòleg Andreu Bosch (UB) i l'historiador Lluís Guia (UV), analitzem tot seguit què va passar durant el segle XVIII en una terra tan allunyada geogràficament com vinculada íntimament al nostre país.

El professor Bosch, lector de català a l'Alguer durant molts anys i incansable estudiós de la documentació dels arxius de la ciutat, comenta d'entrada que, 'malgrat que el cos dels barranxels a l'Alguer sembla remuntar-se al 1609, no se'n va tenir constància documental amb continuïtat administrativa fins el 1683'. El fons relatiu a la Barranxel·leria conservat a l'Arxiu Històric Municipal de l'Alguer és vastíssim, amb uns cent setanta registres fins el 1829: de danys; de cavalls i bèsties de mola; d'estimes de fruita, i de vinyes tancades, a més d'una gran quantitat de documents complementaris i esparsos. La major part dels registres és redactada en català, fins el 1829. En el cas específic dels capítols de la Barranxel·leria, la cosa canvia: són redactats en català entre el 1686 i el 1729; en castellà, del 1762 al 1783, i en italià, entre el 1798 i el 1848. Aquesta distribució lingüística cronològica, comenta Bosch, s'adiu força amb l'ús lingüístic que trobem en uns altres documents administratius de l'Alguer, com ara els registres de bestiar viu (que contenen les llicències per a pasturar bestiar en el territori de l'Alguer, amb descripció dels senyals d'orelles i les

marques de foc preceptius) i més documents notarials, a cavall dels segles XVIII i XIX. De fet, l'ús del català en la documentació administrativa algueresa es va mantenir amb relativa normalitat fins a mitjan segle XVIII.

No va passar igualment a la resta de Sardenya, on el castellà va començar a penetrar com a llengua de prestigi entre les elits locals i de relació entre aquestes i el rei hispànic ja al segle XVI, un fenomen paral·lel al d'uns altres territoris catalano-aragonesos i que va continuar avançant al XVII gràcies a la decidida castellanització fomentada a l'illa per l'alta jerarquia eclesiàstica i els ordes religiosos d'origen espanyol (especialment els jesuïtes, dedicats a l'ensenyament dels fills de les elits). Com ha estudiat en profunditat el filòleg Joan Armangué, fou a partir de la primera meitat del segle XVIII que el castellà va anar arraconant progressivament el català de l'ambient públic sard, si bé aquesta última fou la principal llengua de certs àmbits de l'administració fins el tractat d'Utrecht del 1713, o sigui, mentre Sardenya va pertànyer a la Corona d'Aragó'.

Sardenya havia entrat formalment en l'òrbita catalano-aragonesa el 1324, però no fou fins a la fi del segle XVII quan es va dotar d'institucions que li van donar cohesió política i forma de regne i s'hi va integrar quasi plenament: 'Tot i que tardanament, va esdevenir un país més de la Corona d'Aragó, amb tots els ets i uts', diu el professor Lluís Guia, que ha dedicat els últims trenta anys a estudiar tant els arxius com la bibliografia disponible sobre el període hispànic de Sardenya. I ho corrobora el jove historiador alguerès Marcel A. Farinelli, per qui al XVII hi va haver finalment una paritat entre la noblesa sarda i la dels altres territoris de la corona. Sardenya esdevenia realment una extensió dels Països Catalans, segons Guia: 'Havia estat una peça clau en la construcció de la Corona d'Aragó, però no n'era un dels territoris fundadors, malgrat la gran vinculació, especialment amb una organització eclesiàstica ibèrica, una noblesa mestissa sardo-catalana (amb un peu a l'illa i un altre a la península), amb ciutats d'estil catalano-aragonès, amb l'escut dels quatre moros...' Tot plegat, afegeix, fa pensar que a la darrereria del XVII el grau de catalanitat a Sardenya era molt gran, tot i la creixent castellanització lingüística i cultural de les elits.

En contrast amb això, coincideixen Guia i Farinelli, per tot un seguit de raons molt diverses el llarg període catalano-aragonès de Sardenya ha estat sovint bandejat pel gremi d'historiadors i n'hi ha, de fet, ben poca bibliografia: la historiografia italiana s'ha desentès tradicionalment dels 'obscurs' quatre segles de període ibèric al regne sard; la historiografia espanyola ha intentat amagar la pèrdua de l'únic territori de la corona amb un alt grau d'hispanització a Europa (en comparació amb Flandes, el Milanesat, Nàpols); i des de la historiografia catalana, l'illa també s'ha oblidat sovint. 'La història de Sardenya és una assignatura pendent dels Països Catalans, encara que no sigui un país català', afirma Guia. És gràcies a alguns historiadors sards, com Francesco Manconi, que s'ha investigat amb més detall aquest important passatge històric. Guia hi introdueix un però: aquests autors no s'han centrat gaire en la guerra de Successió (1700-1720).

Hi va haver poques batalles, durant aquest conflicte, en terres sardes. En la primera fase, l'illa va romandre per inèrcia fidel al pretendent Felip d'Anjou. Però l'estiu del 1708, amb l'arribada d'un estol aliat, els austriacistes van ocupar Càller i els dirigents borbònics locals, com el descendent de valencians i màxim exponent castellanitzador de Sardenya, Vicent Bacallar i Sanna (ministre amb Felip V i cofundador de l'Acadèmia de la Llengua Espanyola) van haver de fugir a Madrid.

En el repartiment de territoris europeus (i americans) del tractat d'Utrecht del 1713 es va arribar a plantejar de cedir Sardenya a l'Elector de Baviera, com 'una mera peça de canvi', però no es va acabar de concretar per l'oposició dels plenipotenciàries de les grans potències negociadores i de l'emperador Carles d'Àustria, que va aconseguir d'incorporar aquesta peça de la Corona d'Aragó al seu imperi. Si fins el 1713 la cort de referència de l'illa havia estat Barcelona, l'evacuació aquell any de l'emperadriu Cristina cap a la cort d'Àustria va implicar, de retruc, la creació d'un Consell d'Espanya a Viena.

Durant aquest període posterior a la 'pau' d'Utrecht, Sardenya va mantenir incòlume el corpus legislatiu catalano-aragonès, malgrat haver quedat desmembrada oficialment de la resta de la Corona d'Aragó, en mans borbòniques o britàniques. El primer canvi –circumstancial– es va produir el 1717, quan tropes espanyoles capitanejades pel general Alberoni van reconquerir l'illa en nom de Felip V, en el seu camí cap a la cobejada Sicília, i hi van imposar la nova planta. L'any següent, amb tot, el tractat de Londres cedia Sardenya a la Casa dels Savoia. 'Una drecera alternativa cap a Itàlia pareixia obrir-se per al regne sard', en opinió de Guia. Però la cessió no es va materialitzar efectivament fins el 1720. Aquell any, comenten Guia i Marcel Farinelli, hi hagué un detall significatiu: el primer virrei piemontès, acabat d'arribar a l'illa, va jurar de conservar els privilegis, lleis, furs i costums anteriors a la nova planta borbònica seguint el cerimonial hispànic... i en espanyol.

De fet, com ha estudiat Joan Armangué, durant els anys borbònics (1717-1720) a Sardenya es va generalitzar l'ús del castellà a l'administració i entre els notaris. La presència d'aquesta llengua es manté els primers decennis de dominació savoiana (a partir del 1720), atès que no es van voler canviar els usos lingüístics a l'illa fins que el domini

no es va haver consolidat. Una consolidació, val a dir, que va trigar unes quantes dècades, pel desinterès inicial dels piemontesos per una illa valorada únicament com a moneda de canvi en l'escaquer mundial. Fins a mitjan segle, doncs, Sardenya va romandre en un marasme econòmic i polític, a la perifèria de la Casa dels Savoia i ben lluny de la relativa centralitat de què havia gaudit dins la monarquia hispànica i l'imperi austríac. Fou a partir del 1759-1760 quan Torí hi va començar a introduir algunes reformes il·lustrades, un 'torpede progressista' i contra la 'catalanitat institucional' de Sardenya, en paraules de Guia, respecte del poder de la noblesa local. Aquesta elit mestissa sardo-catalana, amb un peu a l'illa i un altre encara a la península Ibèrica, va arribar a redactar un memorial on s'apel·lava justament a la Corona d'Aragó, vista com un dels referents identitaris sards. Amb les reformes de mitjan segle també van arribar els primers intents d'imposar l'italià al territori, molt lentament: el 1763 com a llengua obligatòria a les escoles i el 1780 als tribunals, en substitució del castellà. Amb el trasllat circumstancial de la família reial savoiana a Sardenya al tram final del XVIII, la noblesa i la burgesia locals van acabar d'italianitzar-se.

Sigui com sigui, el tarannà hispànic continua viu al llarg de la centúria, amb lleis, costums i usos fossilitzats d'una Corona d'Aragó desapareguda formalment moltes dècades abans. L'illa va restar com una veritable reminiscència catalano-aragonesa (en paral·lel amb la Menorca britànica) fins en una data tan tardana com el 1847, en què es va obrir una nova etapa amb l'anomenada 'fusió perfecta' amb el Piemont. L'aplicació a Sardenya de la legislació torinesa va representar un veritable xoc polític i cultural respecte de la continuïtat i inèrcia seculars de l'illa, considera Farinelli: 'El 1847 tots els estats de Savoia van esdevenir el Regne de Sardenya i se'n va unificar l'administració. Fins aleshores, com a estat dinàstic, cada territori es governava amb lleis pròpies, que en el cas de Sardenya eren les de la Corona d'Aragó.'

En plena commemoració del tricentenari, clou Lluís Guia, cal recordar que 'a les illes (Mallorca, Menorca i Eivissa, a més de Sardenya), el 1714 no es va acabar tot'. El cas de Sardenya, rebla, 'no és un país català, però el mestissatge hi té un element català que cal reivindicar'.

Vilaweb